

TEXTURES

Foucault vist per Foucault

La filosofia com a
activitat il·lustrada

[Si cal inscriure adequadament Foucault en la tradició filosòfica, hauria de ser en la tradició *crítica* de Kant, i el seu projecte es podria]¹ anomenar *Història crítica del pensament*. Aquesta no l'hauríem d'entendre com una història de les idees que seria, al mateix temps, una anàlisi dels errors que hom podria, tot seguit, apreciar i comparar; ni com un desxiframent dels desconeixements a què han estat unides aquestes idees; uns desconeixements dels quals podria dependre el pensament dels nostres dies. Si per pensament s'entén l'acte que estableixen, en les seues diverses relacions possibles, un subjecte i un objecte, una història crítica del pensament seria una anàlisi de les condicions en les quals s'han format o modificat certes relacions entre subjecte i objecte, en la mesura en què aquestes són constitutives d'un saber possible. No es tracta de definir les condicions formals d'una relació amb l'objecte; no es tracta tampoc de fer aflorar les condicions empíriques que han pogut, en un moment determinat, permetre al subjecte en general tenir coneixement d'un objecte ja donat en allò real. La qüestió, ara, és determinar què ha de ser el subjecte, quina és la condició a la qual està sotmés, quin estatus ha de tenir, quina posició ha d'ocupar, dins allò real o dins l'imaginari, per tal d'esdevenir subjecte legítim d'un tipus de coneixement o d'un altre. En resum, es tracta de determinar el seu mètode

1. Aquest passatge és de F. Ewald.

de «subjectivització»; perquè aquest, evidentment, no és el mateix segons que el coneixement en qüestió tinga la forma de l'exegesi d'un text sagrat, d'una observació d'història natural o d'una anàlisi del comportament d'un malalt mental. Ara bé, la qüestió és també, i al mateix temps, la necessitat de determinar sota quines condicions una cosa pot convertir-se en objecte per a un coneixement possible, com ha pogut ser problematitzada com a objecte de coneixement, a quin procediment de retallada ha pogut ser sotmesa, quina és la part que és considerada pertinent... Es tracta, doncs, de determinar el seu mètode d'objectivització, el qual no és, ni molt menys, el mateix segons el tipus de saber abordat.

Aquesta objectivització i aquesta subjectivització no són independents l'una de l'altra; és del seu mutu desenvolupament i de la seua recíproca vinculació d'on naixen el que podríem anomenar els «jocs de veritat»: és a dir, no el descobriment de coses vertaderes, sinó les regles segons les quals, i a propòsit de determinades coses, allò que un subjecte pot dir es relaciona amb la qüestió del vertader i del fals. En definitiva, la història crítica del pensament no és ni una història de les adquisicions ni una història de les ocultacions de la veritat. És la història de l'emergència dels jocs de veritat, és la història de les «veridiccions», enteses com les formes segons les quals s'articulen, sobre un domini de coses, uns discursos susceptibles de ser designats vertaders o falsos. Cal esbrinar quines han estat les condicions d'aquesta emergència; el preu que, d'alguna manera, se n'ha pagat; els efectes sobre allò real i la manera com, unint un cert tipus d'objecte a unes certes modalitats de subjecte, l'esmentada emergència ha constituït, per a un temps, per a una àrea i per a uns individus concrets, l'*a priori* històric d'una experiència possible.

Però aquesta qüestió —o aquesta sèrie de qüestions—, que és la d'una «arqueologia del saber», Michel Foucault ni l'ha formulada, ni voldria formular-la a propòsit de qualsevol joc de veritat. Solament la formula a propòsit d'aquells jocs on el subjecte mateix és plantejat com a objecte de saber possible: quins són els processos de subjectivització i d'objectivització que fan que el subjecte pugui esdevenir, en tant que subjecte, objecte de coneixença. És clar que no es tracta de saber com s'ha constituït en el transcurs de la història un «coneixement psicològic», sinó de saber com s'han constituït diversos jocs de veritat a través dels quals el subjecte ha esdevingut objecte de coneixement. Aquesta anàlisi, Michel Foucault l'ha intentada desenvolupar, de primer, de dues maneres. A propòsit de l'aparició i de la intersecció, en uns dominis i segons la forma d'una coneixença amb estatus científic, de la qüestió del subjecte parlant, del subjecte treballador i del subjecte vivent; es tractava, aleshores, de la formació d'algunes de les «ciències humanes», estudiades en referència a la pràctica de les ciències empíriques i del seu discurs propi al llarg dels segles XVII i XVIII (*Les paraules i les coses*). Michel Foucault ha provat també d'analitzar la constitució del subjecte segons la forma com pot aparèixer de l'altre costat d'una partició normativa; com pot convertir-se, així, en objecte de coneixement —a títol de foll, de malalt o de delinqüent—; i tot açò, a través de pràctiques com les de la psiquiatria, de la medicina clínica i de la penalitat (*Història de la follia, La naixença de la clínica, Vigilar i castigar*).

Michel Foucault té ara com a empresa, sempre dins del mateix projecte general, d'estudiar la constitució del subjecte com a objecte per a ell mateix; estudiar la formació dels procediments pels quals el subjecte és menat a observar-se ell ma-

teix, a analitzar-se, a desxifrar-se, a reconèixer-se com a domini de saber possible. Es tracta, al cap i a la fi, de la història de la «subjectivitat», si entenem per subjectivitat la manera segons la qual el subjecte fa l'experiència de si mateix, d'acord amb les regles d'un joc de veritat en el qual cada subjecte s'ha de relacionar amb ell mateix. Sens dubte, la qüestió del sexe i de la sexualitat han constituït en Michel Foucault no l'únic exemple possible, sinó més aviat un cas bastant privilegiat: és en efecte a propòsit d'aquestes qüestions que, al llarg de tot el cristianisme i, potser, abans i tot, els individus han estat abocats a reconèixer-se com a subjectes de plaer, de desig, de concupiscència i de temptació, i han estat instigats, per mitjans diversos (examen de si, exercicis espirituals, declaració, confessió...), a desenvolupar el joc del vertader i del fals, a propòsit d'ells mateixos i de tot allò que constitueix la part més secreta, la part més individual de la seua subjectivitat.

En definitiva, en aquesta història de la sexualitat es busca constituir una tercera portella que cal afegir a les anàlisis de les relacions entre subjecte i veritat, o, per ser més exacte, a l'estudi de les formes segons les quals el subjecte ha pogut ser inserit com a objecte en els jocs de veritat.

Prendre com a fil conductor de totes aquestes anàlisis la qüestió de les relacions entre subjecte i veritat implica certes eleccions de mètode. I, d'antuvi, un escepticisme sistemàtic envers tots els universals antropològics; però això no vol dir que els exclouem del joc en bloc i per sempre, sinó que no s'escau admetre res d'aquest ordre que no siga rigorosament indispensable. Tot allò que en el nostre saber ens ha estat proposat com si tinguera validesa universal, pel que fa a la natura humana o a les categories que es poden aplicar al subjecte, ha de ser provat i analitzat: refusar l'universal de la «folia», de la

«delinqüència» o de la «sexualitat» no vol dir que aquestes nocions no tinguin cap importància o que siguin pures quimeres inventades per la necessitat d'una causa dubtosa. Es tracta, per tant, d'alguna cosa més que la simple constatació que el contingut d'aquests conceptes varia amb el temps i amb les circumstàncies; es tracta d'interrogar-se sobre les condicions que permeten reconèixer un subjecte com a malalt mental o fer que un subjecte reconega la part més essencial de si mateix en la modalitat del seu desig sexual, segons les regles que determinen el dir vertader o fals en cada moment i sota cada circumstància.

La primera regla del mètode per a aquest tipus de treball és, doncs, aquesta: vorejar, mentre siga possible, els universals antropològics, per tal d'interrogar-los en la seua constitució històrica; i, és clar, considerar també els universals d'un humanisme que faria valer els drets, els privilegis i la natura d'un ésser humà com una veritat immediata i intemporal del subjecte. Cal també, com a segona regla, capgirar el mètode filosòfic d'aproximació vers el subjecte constituent, al qual se li exigeix retre comptes d'allò que puga ser un objecte de coneixement en general; es tracta, ben al contrari, de descendir a l'estudi de les pràctiques concretes per les quals el subjecte és constituït en la immanència d'un domini de coneixement. Però, compte!, encara cal estar atent: refusar el recurs filosòfic a un subjecte constituent no consisteix a fer com si el subjecte no existira i fer-ne abstracció a favor d'una objectivitat pura; aquest refús ha de passar per fer aparèixer els processos propis d'una experiència on el subjecte i l'objecte «es formen i es transformen» l'un en relació a l'altre i en funció de l'altre. Els discursos de la malaltia mental, de la delinqüència o de la sexualitat no ens diuen més que què és el subjecte en un determinat

joc molt particular de veritat; però aquests jocs no s'imposen al subjecte des de l'exterior, segons una causalitat necessària o unes determinacions estructurals, sinó que obrin un camp d'experiència on subjecte i objecte no es constitueixen, l'un i l'altre, més que sota determinades condicions simultànies, però on no cessen de modificar-se l'un en relació a l'altre, i, per tant, no cessen de modificar aquest mateix camp d'experiència.

Hi ha, encara, un tercer principi de mètode: adreçar-se com a domini d'anàlisi a les «pràctiques», abordar l'estudi per mitjà d'allò que «es fa». Per exemple, què s'hi feia dels folls, dels delinqüents o dels malalts? Aquesta anàlisi es pot intentar a partir de la representació que la societat tenia d'aquests individus, dels coneixements que creien tenir sobre ells les institucions en les quals se'ls internava i dels tractaments als quals se'ls sotmetia; també es pot analitzar quina ha estat la forma dels «veritables» malalts mentals i les modalitats de la delinqüència real en una època determinada, per tal d'explicar allò que es pensava aleshores. Michel Foucault, però, aborda les coses d'una altra forma: ell estudia, de bell antuvi, el conjunt de maneres de fer —més o menys regulades, més o menys reflexionades, més o menys amb unes finalitats determinades—, a través de les quals es perfila, a la vegada, tant allò que ha estat constituït com a real per aquells que intenten pensar-ho i regir-ho, com la manera segons la qual aquests es constitueixen com a subjectes capaços de conèixer, d'analitzar i, eventualment, de modificar la realitat. Són les «pràctiques» enteses com a forma d'actuar i de pensar; pràctiques que, al mateix temps, donen la clau d'intel·ligibilitat per a la constitució correlativa del subjecte i l'objecte.

Ara bé, des del moment en què, mitjançant aquestes pràctiques, s'intenta estudiar els diferents models d'objectivit-

zació del subjecte, es comprén la part important que hi ha d'ocupar l'anàlisi de les relacions de poder. Però encara cal definir acuradament què pot ser una anàlisi semblant i què vol ser. No es tracta, evidentment, d'interrogar el «poder» sobre el seu origen, els seus principis o els seus límits legítims, sinó d'estudiar els procediments i les tècniques que són utilitzades en els diferents contextos institucionals per tal d'actuar sobre el comportament dels individus —considerats aïlladament o en grup—; és a dir: per formar, dirigir i modificar la seua forma de comportar-se, per imposar uns objectius a la seua inacció o per a inscriure-la dins d'unes estratègies de conjunt. Aquestes relacions de poder són, en conseqüència, múltiples en la forma i en el lloc d'exercici, i els procediments i tècniques que cal utilitzar han de ser igualment diversos. Aquestes relacions de poder caracteritzen la forma en què els homes són «governats» els uns pels altres; i la seua anàlisi mostra com, mitjançant certes formes de «governació» dels alienats, dels malalts o dels criminals, s'hi objectiva el subjecte boig, malalt o delinqüent. Una anàlisi tal no implica dir, doncs, que l'abús d'un poder o d'un altre ha generat folls, malalts o criminals allà on no hi havia res, sinó que les formes diverses i particulars de «governació» dels individus han determinat els diferents mètodes d'objectivització del subjecte.

Veiem així com el tema d'una «història de la sexualitat» pot inscriure's a l'interior del projecte general de Michel Foucault: es tracta d'analitzar la «sexualitat» com una modalitat d'experiència històricament singular dins de la qual el subjecte és objectivat per ell mateix i pels altres mitjançant certs procediments precisos de «governació».